

XI.

De Gelderschen onder de Hertogen WILLEM en
REINALD VAN Gulik.

Op eenen schoonen herfstdag van het jaar 1379 heerschte er te Arnhem eene meer dan gewone bedrijvigheid. De geheele stad had een echt feestelijk aanzien; de voornaamste huizen waren met groen getooid, en vele prijken nog daarenboven met de fraai gekleurde wapenborden van de edele geslachten, waarvan de leden daar toen hunnen intrek hadden genomen. Op de toen reeds geplaveide markt wemelde eene bonte menigte door elkander; men zag er de deftige burgemeesters en raden van de stad in hunne zwarte tabbaarden, de burgers in hunne bonte rokken, de vrouwen met hooge mutsen als suikerbrooden, met sijne gazen sluiers, die tot op den gordel afhingen; de knechten der edellieden, kenbaar aan de kleuren van het wapen hunner heeren, maar meer nog aan den moedwil, waarmede zij de arme landlieden plaagden, die nieuwsgierig, van heinde en ver, naar de hoofdstad waren toegestroomd. Maar op aller gelaat stonden toch vreugde en blijde verwachting te lezen. En geen wonder! zij hadden het mogen beleven, dat de twisten over de opvolging in het hertogdom eindelijk een gelukkig einde hadden genomen; voortaan konden zij weder vrij handel drijven, ieders eigendom zou

beschermd en aller rechten geëerbiedigd worden, en hun jonge hertog, de zestienjarige WILLEM van Gulik, zou heden met zijne gemalin, KATHARINA van Beijeren (1), zijnen feestelijken intocht in de Veluwstad doen. Allen maakten zich dan ook gereed, om het jonge paar recht luisterrijk te ontvangen. Op de markt was het eene ware kermis, en ook kwakzalvers, goochelaars en springers droegen het hunne bij, om het boerenvolk vroolijk te maken, of zich op hunne kosten te verrijken. Tegen den middag begonnen de klokken te luiden, en daarop trokken de hertog en de hertogin, ieder op een schoon rijpaard gezeten, en met eenen valk op de linkerhand, de stad binnen. Oorverdoovend was het gejuich, en men wist niet waar men zich meer over verheugen en verbazen moest, over het minzaam gelaat en de fiere houding van den jongen hertog, of over de fraaie met fluweel en juweelen bezette kleedij van zijne bevallige gemalin, of, eindelijk, over de pracht en de staatsie van de rij van edelen, geestelijken, pages, hofnarren en bedienden, die in eenen eindeloos langen optocht door de nauwe straten der stad langzaam hunnen weg vervolgden. Voor het stadhuis gekomen, werd den hertog door den oudsten burgemeester de eerewijn aangeboden in eenen grooten, rijk met zilver beslagen, horen. Hij dronk dien uit op het welvaren van de stad, van hare regeering en burgerij, en het volk beantwoordde dien groet met een vreugdegejuich, dat de paarden van angst deed steigeren. Aan de hertogin werden toen, met veel plechtigheid, twee grootte vette ossen en een stuk wijn ten geschenke gegeven, en dat was een zeer voorname gift in dien tijd. Aan-

(1) Zij was de maagdelijke weduwe van hertog EDUARD. Zie blz. 116 v.

stonds daarop, het was twaalf uur op den middag, werden de vorstelijke personen naar binnengeleid, waar voor hen en de voornaamsten van hun gevolg een keurig middagmaal was toebereid. Het vertrek was behangen met kostbare wandtapijten van fluweel met goud geborduurd; de tafels waren niet van tafellakens voorzien, maar fraai beschilderd, en bezet met keur van smakelijk toebereide schotels, als: meerzwijnen, zeehonden, walvisschen, ook gevogelte, pauwen en zwanen en wat de gewoonte dier tijden meer medebracht. De wijn, verschillend van kleur en gehalte, werd wederom in fraaie bekens en drinkhorens van allerlei vorm gedronken, en terwijl daar binnen de gasten zich vroolijk maakten, werd het volk buiten rijkelijk op bier onthaald. Na den afloop van het gastmaal, en nadat men zich met de daartoe bestemde *dwaelen* (welke wij thans *servetten* noemen) de handen had gedroogd, begaf ieder, die lust had, zich weder naar buiten, en vermaakte zich met muziek of het balspel, of ook met de voordrachten der kamerspelers en dichters, die voor eene geringe belooning hunne komedies aan de menigte vertoonden. En terwijl 's avonds de stad met pikkransen en vuurwerk was verlicht, en ieder zich naar hartelust vermaakte, bleef onze hertog WILLEM met zijne edelen en de Arnheimsche stadsregeering bij den schuimenden beker zitten. Zij hadden elkaâr zooveel te verhalen van het krijgsrumoer, dat, sedert den dood van hertog REINALD III, Gelderland had geteisterd, en van de doorgestane angst voor plundering en brand, en nu ook eindelijk van de gelukkige ommekeer van zaken, dat zij het scheiden vergaten, en tot laat in den nacht bleven aanzitten. Laten wij ook kortelijk nagaan, wat

zoo al het voornaamste was, waarover die heeren toen spraken.

Na den dood van REINALD en EDUARD waren de twisten over de opvolging op nieuw uitgebarsten. Nu er geen broeders meer over waren, om elkander de hertogelijke waardigheid te betwisten, waren het twee zusters, die de strijdende partijen vóorgingen, namelijk de dochters van REINALD II, uit zijn eerste huwelijk met SOPHIA BERTHOUT, dus halve zusters van REINALD en EDUARD. De oudste was MACHTELD, weduwe van JAN, graaf van Kleef; de andere was MARIA, de gemalin van WILLEM, hertog van Gulik. MACHTELD, als de oudste, scheen het meeste recht te hebben, maar MARIA had een zoon, ook WILLEM geheeten, en dit was voor de partij der Bronkhorsten reden genoeg, om de aanspraken van dezen laatste krachtig te ondersteunen. Ook meenden zij daarmede geheel in den geest van hertog EDUARD te handelen, die altijd, zooals gij weet, een groot vriend van zijnen zwager, WILLEM van Gulik was geweest, en hem bij Baesweiler, ten koste van zijn leven, de overwinning had bezorgd. Maar de partij der Hekerens was niet gezind, zich aan die schikking te onderwerpen; zij koos MACHTELD als hertogin, en aan haar hoofd stond weder WOUTER, heer van Voorst en Keppel, de kleinzoon van dien geduchten SWEDER van Voorst, dien wij reeds vroeger als den ervvijand der Bronkhorsten hebben leeren kennen. Ook haalde zij REINALD van Brederode, een machtig heer uit Holland en het hoofd van de Hoeksche partij aldaar, over, om haar bij te staan, en deze ondersteunde haar met raad en daad. Om zich nog beter tegen de macht der Bronkhorsten staande te kunnen

houden, — misschien ook, om zich van de toestemming van den keizer van Duitschland te verzekeren, die liever een man dan eene vrouw met het hertogdom zou beleenen — wisten de Hekerens MACHTELD te bepraten, om op haren ouden dag nog eens in het huwelijk te treden. In Holland woonde destijds een rijk en machtig heer, JAN van Chatillon, graaf van Blois, heer van Avennes, Beaumont, Schoonhoven en der Goude. Door zijne voorname afkomst en groote goederen was hij een persoon van gewicht, en door zijne voor dien tijd zeldzame wellevendheid en geestigheid, vooral bij de vrouwen, zeer gezien en gezocht. Tijdgenooten verzekeren zelfs, dat hij zoowel met de hertogin van Brabant, als met de gravin van Holland, en vrouwe MACHTELD van Gelre op eenen gemeenzamen voet stond. Hij was dan ook zoo rijk en zoo heusch in het ontvangen zijner gasten, dat aan zijn hof de feesten en spelen niet ophielden; men danste, jaagde, at en dronk er, en er werd gemaaktst, geschaakt en gedobbeld, alsof er in de wereld nooit iets beters te doen ware. Bijzonder veel werk maakte hij van fraaie paarden: hij bezat *ridderorsen*, *coursiers* of renpaarden, en *teldende paarden* of telgangers van allerlei soort en kleur, en geen ridder of vorst van dien tijd had ze zoo fraai als jonkheer JAN. Gedurig reisde hij zijne uitgestrekte bezittingen rond, meest met een langen nasleep van edellieden, vrouwen, koks, stalmeesters, jachthonden en valken, en waar hij kwam, gaf hij maaltijden en danspartijen; ook bedacht hij de armen met aalmoezen en de kinderen met geschenken op St. Nikolaas. Maar van den oorlog hield hij juist niet veel, en schoon hij menigen krijgstoct bijwoonde, wist hij het altijd zoo uit te rekenen, dat hij nooit in den strijd kwam, en dus nooit ge-

vaar liep van gewond of gevangen genomen te worden. Hij kwam altijd ongedeerd thuis, en had niets uitgericht, dan groote toerustingén gemaakt, en gastmalen gegeven.

Dien man nu hadden de Hekerens voor hertogin MACHTELD bestemd. Hij zelf had er ook grooten zin in, niet zoo zeer om MACHTELD te huwen, als wel om het groote en rijke Gelderland te bezitten. De titel van hertog van Gelre en graaf van Zutfen lachte hem zoo zeer toe, dat hij er niet eens aan dacht, wat al moeite en strijd hem die kosten zou. Zeer naïf merkt de geschiedschrijver FROISSART dan ook aan: »Ainsi eut messire JEAN femme et guerre.»

Hun huwelijk werd eerlang voltrokken, en de beide echtgenooten werden kort daarop met ongehoorde pracht te Arnhem als hertog en hertogin gehuldigd.

Maar al heel spoedig bemerkte jonker JAN, dat het gemakkelijker is te trouwen, dan te vechten, en dat hij zijn nieuw hertogdom niet lang bezitten zoude. De ontvangst, welke hij in Gelderland genoot, was verre van gunstig, en behalve de machtige partij der Bronkhorsten, met den bekwamen hertog van Gulik en diens zoon aan haar hoofd, die nu zijne verklaarde vijanden werden, waren zelfs de boeren van de Veluwe hem zoo ongenegen, dat hij op zijn opontbod zelfs geen wagens van hen kon krijgen, om zijne goederen te vervoeren. Zij hielden zich allen aan de zijde van de hertogin van Gulik, »die een knappen zoon had, welke reeds te paard rijden kon» — en dit voordeel woog zwaarder bij hen, dan eenige schijn van recht. Wel trok hij toen met eene talrijke krijgsmacht te velde, nam Wageningen in, belegerde Grunsfoort, dat een versterkte burg bij Renkum was, daarop den Kannenburg, en bemachtigde zelfs met hulp van zijnen vriend

den bisschop van Utrecht, de belangrijke tolplaats Lobede aan den Rijn. Maar hier namen zijne veroveringen reeds een einde. De hertog van Gulik, die inmiddels door den keizer van Duitschland voor zijnen zoon met het hertogdom was beleend geworden, was tegen hem opgetrokken, had Arnhem zonder slag of stoot ingenomen, en hem den toegang tot Rozendaal, het verblijf zijner hertogin, afgesneden. Toen sloeg heer JAN de vrees om 't hart; in allerijl vluchtte hij naar zijne stad Schoonhoven, en liet zijne gemalin de keus, om hem te volgen, of den oorlog alleen voort te zetten. Later vertoonde hij zich nog eenmaal in Gelderland, maar zag tevens, dat zijn rijk hier had uitgediend, en dat hij tegen zijnen mededinger niet meer was opgewassen. Vol spijt over het verlies van zijn hertogdom, verliet hij het voor altijd; hij liet zelfs den titel van hertog varen, en in een karmelieterklooster, dat hij te Schoonhoven bouwen liet, en waar hij kort daarna stierf, zal hij het oogenblik wel verwenscht hebben, dat hem aan de belangen van vrouw MACHTELD van Gelre verbonden had.

Deze echter gaf hare zaak nog zoo spoedig niet op. Zij vertrouwde op hare machtige vrienden, of liever, zij liet zich door deze nog verder om den tuin leiden. Bisschop ARNOLD van Hoorn poogde Arnhem voor haar te veroveren; maar deze stad had zich intusschen met hertog WILLEM zoo goed verstaan, dat de kerkvoogd onverrichter zake moest aftrekken, na in het verbranden der voorstad zijne wraak te hebben gekoeld. Hertog WILLEM en de Bronkhorsten, met recht over dezen moedwil verstoord, trokken rechtstreeks op Tiel aan, werwaarts de bisschop zich begeven had, en dat aan MACHTELD en de Hekerens

toebehoorde, MACHTELD zelve had toen dáar haar verblijf, en zij en de haren meenden er zoo veilig te zijn, dat zij aan geen krijgvoeren dachten, maar den ganschen dag doorbrachten met zingen, dansen en maaltijden houden. Toen beklommen op zekeren nacht de Bronkhorsten in alle stilte de muren, en eer de feestvierenden nog recht tot bezinning waren gekomen, hadden zij de stad reeds gewonnen. Hardnekkig werd er gevochten, maar het was te vergeefs; ja, de bisschop en vrouw MACHTELD zelve zouden zeker door de Bronkhorsten gevangen zijn genomen, wanneer de Utrechtenaren niet in allerijl met eene talrijke schaar waren opgetrokken, om hun opperhoofd te ontzetten. Door die onverwachte hulp waren nu de Hekerens, op hunne beurt, WILLEM te machtig geworden. Deze begreep zulks in tijd, en terwijl de bisschop aan de eene poort zijn leger in slagorde schaarde, maakte WILLEM zich door de andere heimelijk uit de voeten. Als een verstandig veldheer bespaarde hij zich en de zijnen onnoodig bloedvergieten.

Op deze en dergelijke wijze verliepen weder eenige jaren voor het ongelukkige Gelderland. MACHTELD bekommerde zich niet meer om haren echtgenoot, en bleef met hare vrienden, den bisschop en de graven van Kleef, van der Mark en van den Berg, vereenigd den krijg voortzetten, maar WILLEM van Gulik, steunende op zijn vermeend recht, ging voort, dat overal voor zijnen zoon te doen gelden. De edelen en de steden, tusschen de partijen verdeeld, ondervonden middelerwijl al het verderfelijke van moord en doodslag, brand en plundering. Zalt-Bommel, Harderwijk en Venlo waren den Hekerens in handen gevallen, en Zutfen, Doesburg en eindelijk ook Tiel ge-

raakten in de macht van de Gulikkers en Bronkhorsten. De handel en de scheepvaart, die door hertog EDUARD zóo krachtig waren ondersteund, leden daarbij ontzaglijk veel nadeel. Wel poogde men, door een zoogenaamd verdrag van onzijdigheid, elkanders bezittingen langs den IJssel voor geweld te beschermen, ja zelfs werd er in het jaar 1377 een landvrede gesloten voor den tijd van zes jaren, waarbij uitdrukkelijk bepaald werd, dat landbouwers, kooplieden, bedevaartgangers, ridders en knapen veiligheid en vrij verkeer te water en te land zouden hebben, maar het kwaad was daarmede nog niet weggenomen, en eerlang ontbrandde de oorlog op nieuw, totdat ten laatste verschillende omstandigheden gunstig te zamen liepen, om de schaal geheel ten voordeele van WILLEM van Gulik te doen overslaan.

Allereerst behoorde hiertoe een oorlog tusschen den bisschop en heer HERBERT van Putten. Deze was een rijk en machtig ridder, kloek en geoeffend in den krijg, maar tevens een lastig heer; zijn moedwil kende soms geen grenzen. Uit zijn sloten Putten en Puttenstein op de Veluwe bedreef hij ongehoorde baldadigheden, ja, hij ontzag zich niet, aan de poorten der naburige steden deze regels vast te hechten:

Die van Kampen doen ons niet,

Die van Harderwijk hebben den moed niet,

Die van Elburg hebben het goed niet.

Gods vriend, allemans vijand!

Maar die snoeverij zou hem duur te staan komen. Daar hij leenman van den bisschop van Utrecht was, zoo begrijpt men licht, dat hij het onophoudelijk met dezen te

kwaad had. Eens werden negen zijner dienaars door de mishandelde en tot wraak getergde landlieden gedood. Aanstonds maakt heer HERBERT zich strijdvaardig, om dien hoon te wreken, en hij zou het geheele Sticht aan die zijde in vuur en vlam hebben gezet, wanneer bisschop ARNOLD niet bij tijds ware opgetrokken, om dien overmoed te stuiten. Met eene groote macht werd daarop Puttenstein belegerd, en, in weerwil van de hardnekkigste verdediging, ingenomen, en tot den grond toe afgebroken. HERBERT moest op zeer vernederende voorwaarden vrede sluiten, en stierf weldra van hartzeer over dien hoon. Zijne eenige dochter, ALEIDE, bracht haars vaders groote goederen over in het geslacht van DE VOS *van Steenwijk*, en de wijze, waarop zij dit deed, heeft reeds menigen schrijver stof gegeven tot het samenstellen van een roman of ver dicht verhaal.

Bisschop ARNOLD had dus zijn doel bereikt, maar zoo lang die belegering van Puttenstein duurde, was MACHTELD verstoken van zijne hulp. Allerdeerlijkst zat deze in het nauw, toen hertog WILLEM *van Gulik* haar eenigen tijd daarna nog van eenen anderen machtigen bondgenoot wist te berooven. Daar, waar het riviertje de Niers zich in de Maas ontlast, lag het versterkte slot Gennep, eene bezitting van heer REINALD *van Brederode*. Wij hebben gezien, dat deze, het hoofd der Hoeksche partij in Holland, tevens hier in Gelderland een voorname steun voor de partij der Hekerens was, en vooral uit dat slot was hij gevaarlijk voor Gulik en voor Gelderland beiden. Toen besloten de hertog van Gulik en zijn zoon, om dien gevreesden vijand daar te gaan belegeren. De plaats was door natuur en kunst zoo goed versterkt, dat zij een langdurig beleg voor-

zagen. Maar wat gebeurt? Door al te grooten ijver brachten BREDERODE's vrienden het slot in GULIK's hand. WOUTER van Voorst namelijk, altijd stoutmoedig en geen gevaar ontziende, waar hij de Bronkhorsten afbreuk kon doen, maakte het plan, om hun ten minste die prooi, zoo lang hij kon, te betwisten. Zoo snel hij slechts vermocht, verzamelde hij eenige krijgsbenden, trok daarmede in het gezicht des vijands over den Rijn, en sloeg zich bij Kalkar neder, met het oogmerk, om den belegeraars eerst den toevoer van levensmiddelen af te snijden, en hen dan te verslaan. Zoo waren de hertogen tusschen twee vuren geraakt; slechts een stout besluit kon hen redden. IJlings trokken zij, in de stilte van den nacht met hunne gansche macht van Gennep op, en vielen onder een vervaarlijk krijgsgeschreeuw en horengelblaas, WOUTER van Voorst op het lijf. De strijd was hardnekkig; heer WOUTER werd gevangen genomen, en zijn leger verstrooid. Met dezelfde snelheid keerden de overwinnaars daarop naar Gennep terug, dat zich toen, door nood gedrongen, overgaf, en de oude hertog van Gulik was zoo voldaan over de uitstekende dapperheid, welke zijn vijftienjarige zoon bij dezen krijgstoct had ten toon gespreid, dat hij hem op het slagveld met de gebruikelijke plechtigheid tot ridder sloeg. REINALD van Brederode moest vrede maken, en was voortaan onschadelijk voor Gelderland.

De eene verovering volgde nu op de andere. Op de Veluwe verloren de Hekerens den Kannenburg, Elburg en Harderwijk, in de Betuwe de sloten Bommel en Valburg, en toen eindelijk ook het versterkte Lobede weder onder WILLEM's gehoorzaamheid terugkeerde, begon MACHTELD aan hare zaak te wanhopen. Verlaten van haren

echtgenoot, verstoken van de hulp harer bondgenooten, en met groote schulden bezwaard, zag zij geene andere uitkomst, dan in een eerlijk verdrag met den overwinnaar. Deze liet haar den titel van hertogin behouden, en verzekerde haar een aanzienlijk jaargeld, om onbezorgd te kunnen leven. Ruim drie jaren overleefde zij haren val; zij overleed te Huussen in het jaar 1382.

De jonge WILLEM *van Gulik* was intusschen meerderjarig geworden, en in het jaar 1377 door den keizer van Duitschland met het hertogdom Gelre en graafschap Zutfen beleend. Tevens zond de keizer aan de vier hoofdsteden des lands, Nijmegen, Roermonde, Zutfen en Arnhem, brieven af, waarin hij haar verzocht, aan WILLEM, als haren rechtmatigen opperheer, hulde en trouw te zweren. De nieuwe hertog liet zich dan ook dadelijk in die steden huldigen, en aanvaardde het bewind. Eerst bevestigde hij al de rechten en privilegien, welke de vorige graven en hertogen, en vooral hertog EDUARD gedurende zijn kortstondig bestuur, aan de steden hadden vergund, en daarna beloonde hij nog in 't bijzonder die steden, welke hem in die onrustige tijden het meest getrouw waren gebleven, en het krachtigste hadden geholpen tot het verkrijgen van zijn gezag. Nijmegen en Arnhem vooral werden uitstekend beloond en ontvingen nieuwe en belangrijke voorrechten. Te Arnhem o. a. werd een nieuwe muntslag gevestigd voor het geheele gewest, dat is, men mocht er geld slaan, dat overal in Gelderland gangbaar was. Ook op andere wijzen bevorderde hij den koophandel; hij deed nieuwe wegen en dijken aanleggen, en gaf ook aan de landbewoners nieuwe rechten. Hij bezat in eene hooge mate de gave, om zich bij menschen van al-

lerlei stand aangenaam en bemind te maken; aan een open en vriendelijk gelaat, paarde hij verstand en doorzigt, en daardoor is hij er in geslaagd, om het jammerlijk verscheurde Gelderland binnen korten tijd tot rust te brengen en gelukkig te maken. Hij reisde overal rond, nam ieders belangen ter harte, besliste alle geschillen, herstelde allen, zoowel vrienden als vijanden, in hunne oude bezittingen, welke zij door den oorlog hadden verloren, en zóo gebeurde het, dat hij, na weinig jaren, door zijne onderdanen als op de handen gedragen werd, alle binnenlandsche twisten ophielden, en zelfs de namen van Hekerens en Bronkhorsten bijna niet meer genoemd werden.

WILLEM *van Gulik* huwde — gelijk wij boven zagen — de twintigjarige KATHARINA *van Beijeren*, de bruid-weduwe van hertog EDUARD, van wien gij u herinneren zult dat hij, slechts een paar dagen vóór zijne huwelijksvoltrekking, bij Baesweiler, strijdende voor den Gulikschen hertog, gesneuveld was. Te Geertruidenberg, dat toen eene belangrijke Hollandsche stad was, werd hun huwelijk voltrokken, en door zulk eene voorname verbintenis heeft hij het aanzien van zijn land en zijn geslacht zeer verhoogd.

Nu kunt gij u een denkbeeld maken, of hij ook met vreugde en geestdrift ontvangen werd, toen hij na al die wederwaardigheden, met zijne gemalin den feestelijken intocht te Arnhem hield, waarvan ik bij het begin van dit hoofdstuk getracht heb, u eene beschrijving te geven.